

- Zeleniuk, 2024 – Zeleniuk Kh. Prydnistrovia zvernulosia do Putina: prosiat zakhystyty vid Moldovy, ale pro pryiednannia do Rosii ne zghadaly [Transnistria appealed to Putin: they ask for protection from Moldova, but they did not mention joining Russia] // *TSN.ua*. 2024. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://tsn.ua/exclusive/pridnistrov-ya-zvernulosya-do-putina-prosyat-zahistiti-vid-moldovi-ale-pro-priyednannya-do-rosiyi-ne-zgadali-2523994.html> [in Ukrainian].
- Konstantynov, 2024 – Konstantynov S. Prorosiiski syly Moldovy u Moskvi obiednalsia pid brendom «Pobeda» [Pro-Russian forces of Moldova in Moscow united under the brand «Pobeda»] // *Dzerkalo tyzhnia*. 2024. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://zn.ua/ukr/europe/prorosijski-sili-moldovi-u-moskvi-objednalisja-pid-odnim-brendom-pobjeda.html> [in Ukrainian].
- Kordun, 2021 – Kordun O. Zbroini konflikty ta nevyznani «respubliky» yak instrumenty vplyvu Rosii na postradianski krainy [Armed conflicts and unrecognized republics] as instruments of Russia's influence on post-Soviet countries] // *Problemy vsesvitnoi istorii*. 2021. № 4. S. 54-73 [in Ukrainian].
- Kuznets, 2024 – Kuznets T., Hordiienko V. Vytoky Prydnistrovskoho konfliktu [Origins of the Transnistrian conflict] // *Naukovi perspektyvy*. 2024. № 12(30). S. 1247-1255 [in Ukrainian].
- Kuchyk, 2011 – Kuchyk O., Tsebenko O. Uchast Ukrainy u vrehuliuvanni etnopolitychnykh konfliktiv na postradianskomu prostori [Ukraine's participation in the settlement of ethno-political conflicts in the post-Soviet space] // *Visnyk Lvivskoho universytetu*. 2011. Vyp. 28. S. 3-12 [in Ukrainian].
- Laver, 2018 – Laver O. Viiny ta narodonaselennia krain svitu u XX-XXI stolittiakh (1900-2016 rr.): statystychnе doslidzhennia [Wars and the population of the countries of the world in the XX-XXI centuries (1900-2016): a statistical study]. Monohrafiia. Vyd. 2. Uzhhorod : DVNZ UzhNU, 2018. 757 s [in Ukrainian].
- Litra, 2016 – Litra L. Chkhikvadze I. Perspektyva chlenstva v YeS dlia Hruzii, Moldovy ta Ukrainy: nemozhlyva, zabuta chy prykhovana? [The prospect of EU membership for Georgia, Moldova and Ukraine: impossible, forgotten or hidden?]. Kyiv : ISP, 2016. 19 s [in Ukrainian].
- Lossovskiy, 2021 – Lossovskiy I. Prydnistrovske vrehuliuvannia: vnesok Ukrainy ta dosvid dlia deokupatsii Donbasu [Transnistrian settlement: Ukraine's contribution and experience for the de-occupation of Donbas] // *Stratehichna panorama*. 2021. № 1-2. S. 48-64 [in Ukrainian].
- Nechaieva-Yuriichuk, 2024 – Nechaieva-Yuriichuk N. Vybory-2024 yak vyklyk yevropeiskii intehratsii (na prykladi Hruzii ta Respubliki Moldova) [Elections-2024 as a challenge to European integration (using the example of Georgia and the Republic of Moldova)] // *YeS – Skhidne partnerstvo v umovakh heopolitychnykh zmin i bezpekovykh vyklykiv: mozhlyvosti ta novi formaty spivpratsi: materialy Mizhnarodn. nauk.-prakt. konf. m. Chernivtsi, 6-7 chervnia 2024 r. / Ukrainska asotsiatsiia vykladachiv i doslidnykiv Yevropeiskoi intehratsii*. Kyiv, 2024. S. 37-41 [in Ukrainian].
- Parakhonskyi, 2021 – Parakhonskyi B., Yavorska H. Destabilizatsiia Yevropy: hibrydna viina RF [Destabilization of Europe: Russia's hybrid war] // *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Stratehichna panorama*. Kyiv, 2021. №1-2. S. 5-29 [in Ukrainian].
- Pintsak, 2008 – Pintsak V. Polityka Ukrainy shchodo vrehuliuvannia Prydnistrovskoho konfliktu (analiz naukovykh studii) [Ukraine's policy on the settlement of the Transnistrian conflict (analysis of scientific studies)] // *Viche*. 2008. № 5-6. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://veche.kiev.ua/journal/868/> [in Ukrainian].
- Russu, 2018 – Russu R. Zahrozy ta vyklyky pered molodymy yevropeiskymy krainamy u novykh mizhnarodnykh umovakh na prykladi Ukrainy ta Respubliki Moldova [Threats and challenges facing young European countries in new international conditions using the example of Ukraine and the Republic of Moldova] // *Modern Historical and Political Issues*. 2018. Vol. 37-38. Pp. 64-72 [in Ukrainian].
- Todorov, 2024 – Todorov I. Skhidne partnerstvo v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Eastern Partnership in the context of the Russian-Ukrainian war] // *YeS – Skhidne partnerstvo v umovakh heopolitychnykh zmin i bezpekovykh vyklykiv: mozhlyvosti ta novi formaty spivpratsi: materialy Mizhnarodn. nauk.-prakt. konf. m. Chernivtsi, 6-7 chervnia 2024 r. / Ukrainska asotsiatsiia vykladachiv i doslidnykiv Yevropeiskoi intehratsii*. Kyiv, 2024. S. 10-13 [in Ukrainian].

DOI: 10.31499/2519-2035.12.2025.325593

УДК 351.82(410)«1945/1979»(045)

Лариса ФИЦИК,

orcid.org/0000-0001-5953-2018

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

(Україна, Умань)

Larysa_fytyk@ukr.net

Ігор ФИЦИК,

orcid.org/0000-0003-0035-6376

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальних та правових дисциплін
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
(Україна, Умань)
Fytskyigor@gmail.com

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945 – 1979 РР.): ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті за допомогою використання методу системного аналізу розглядаються теоретичні підходи до державного регулювання економіки та їх практичне застосування на прикладі народного господарства післявоєнної Великобританії (1945 – 1979 рр.). Зазначається, що концепція державного регулювання економіки стала домінуючою в економічній політиці Великої Британії, а державне втручання в господарські процеси відбувалося шляхом використання різноманітних важелів прямого та опосередкованого впливу. Акцентована увага на тому, що практика державного регулювання економіки за часів каденції лейбористських урядів полягала у розробці та впровадженні заходів економічної політики, яка передбачала комплексне використання механізмів планування, прямого та непрямого втручання в економічні процеси та форсованого розвитку НТП. Встановлено, що практика регулювання державою господарських процесів виявилася загалом ефективною. Зроблено висновок, що досвід структурної перебудови народного господарства Великобританії у післявоєнний період може бути використаний в сучасній Україні, економіка якої зруйнована та потребуватиме активних заходів державного втручання.

Ключові слова: державне регулювання, економіка, Великобританія, післявоєнний період, лейбористи, націоналізація, планування.

Larysa FYTSYK,
PhD in History,
Associate Professor of the World History
and Teaching Methodologies Department of
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Ukraine, Uman)
Larysa_fytsyk@ukr.net

Ihor FYTSYK,
PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department of Social and Legal Disciplines
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Ukraine, Uman)
Fytskyigor@gmail.com

STATE REGULATION OF THE UK ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD (1945-1979): THEORY AND PRACTICE

The article uses a comprehensive, systematic method to examine theoretical approaches to the State regulation of the economy and their practical application on the example of the national economy of post-war Great Britain (1945-1979). It is revealed that the concept of state regulation of the economy became dominant in the economic policy of Great Britain, and the state intervention in economic processes was carried out through the use of various instruments.

The article emphasises that the practice of state economic regulation during the tenure of post-war Labour governments involved the development and implementation of economic policy measures that encompassed a comprehensive use of both direct and indirect mechanisms of economic influence, as well as the accelerated development of the Scientific and Technological Revolution (STR). It has been established that Labour cabinets sought to modernise the British economy through dirigisme methods.

It is found that the levers of direct involvement of the state in the economy were the nationalisation of key sectors of the British economic system, which resulted in the creation of an influential public sector in the country's economy, as well as its planning and forecasting. Indirect (mediated) state influence on economic processes was carried out through the mechanisms of the fiscal and monetary systems.

It is emphasised that the methods and approaches to the regulation of the economic sphere by Labour governments in 1945-1979 differed significantly. In particular, it is established that from the second half of the 40s - the first half of the mid-50s, the Labour Party's theory and practice of state regulation focused on the problems of balance

of payments and inflation control, and from the mid-to-late 1950s, the focus shifted toward more long-term objectives, such as accelerating economic growth and improving the economic structure, particularly through indicative planning.

It has been established that during the tenure of the first post-war Labour government, led by Clement Attlee, a series of socio-economic reforms were implemented, laying the foundation for a welfare state in the United Kingdom. The subsequent transformation of Labour's economic doctrine, through the refinement and expansion of previously established approaches to the state's role in the economy, took place during the governments of Harold Wilson and James Callaghan. It has been determined that the dominance of the concept of state economic regulation and the large-scale implementation of economic functions by the government continued until the early 1970s.

It is concluded that the practice of active state regulation of economic processes proved to be generally effective. The experience of structural economic transformation in post-war Britain under state leadership, along with the successful implementation of social policies, could serve as a valuable model for post-war Ukraine, whose economy has been devastated and requires significant government intervention.

Key words: government regulation, economy, Great Britain, post-war period, Labour, nationalization, planning.

Постановка проблеми. Ринкова економіка ґрунтується на неплановому, неконтрольованому реагуванні окремих виробників та корпорацій на запити і купівельну спроможність споживачів. Але в сучасних умовах виникає питання, наскільки ринковий механізм є самодостатнім, чи є потреба його регулювати, і якщо так, то якими мають бути масштаби впливу, щоб, у результаті, були задоволені потреби суспільства. Як зазначав Д. Гелбрейт, державне втручання є вкрай важливим та вирішальним для ефективної роботи самої економічної системи (Гелбрейт, 2003: 91). Це стало очевидним після «Великої депресії» 1929-1933 рр., коли ринкова економічна система показала свою ефективність в межах жорстких правил поведінки.

У результаті глобальної економічної кризи, яку ми нині спостерігаємо, призупиняється тривала тенденція до лібералізації ринків, та настає новий період активного впливу держави на економіку. Тому особливої актуальності актуальною набуває проблема вивчення доцільності та масштабів державного втручання у господарські процеси, та оцінка його ефективності у різні історичні періоди. У цьому контексті викликає інтерес досвід державного регулювання економіки високорозвинутих країн у кризові періоди їх розвитку, зокрема вивчення тих важелів та механізмів впливу держави на процеси адаптації народного господарства Великобританії, які виявилися дієвими у подоланні руйнівних наслідків Другої світової війни. Досвід структурної перебудови економіки Великої Британії під егідою держави у післявоєнний період може бути використаний і для відбудови народного господарства України, знекровленого тривалими військовими діями.

Аналіз досліджень. Проблема державного втручання в економіку провідних країн світу після завершення Другої світової війни неодноразово піднімалася в економічній та історико-економічній літературі. Однак, аналіз сучасних досліджень свідчить про те, що більшість праць на вказану тематику була опублікована не істориками, а економістами. Серед публікацій зарубіжних істориків, присвячених загальним проблемам післявоєнної відбудови Великобританії, варто назвати монографії Д. Коутса (Coates, 1975), К. Кросленда (Crosland, 1956), С. Філдінга (Fielding, 2002), присвячені економічній політиці лейбористської партії. Проблеми державного регулювання ключових секторів британської промисловості піднімалися у статтях Г. Віндера (Winder, 1961) та К. Шміттофа (Schmitthoff, 1951). Роль держави у процесах

післявоєнної структурної перебудови економіки країни знайшли відображення і у працях радянських істориків М. Волкова (Волков, 1965), С. Перегудова (Перегудов, 1975), та Є. Хесіна (Хесін, 1979).

Сучасна історіографія проблеми представлена невеликою кількістю праць, і це, в основному, публікації у періодичних виданнях. Серед них варто назвати розвідку Г. Алпатової, присвячену теоретичному обґрунтуванню соціальної політики Великобританії у другій половині 40-х рр. ХХ ст. (Алпатова, 2009), та статтю І. Хіклі, у якій її автор аналізує різноманітні інструменти та підходи лейбористського уряду Г. Вільсона до державного регулювання економіки Великої Британії у 60 – 70-х рр. (Хикля, 2005). В сучасній українській історичній науці вказана проблема не стала предметом спеціальних досліджень. З останніх публікацій певний інтерес з методологічної точки зору викликає лише розвідка В. Небрат, присвячена історико-економічним дослідженням досвіду повоєнної відбудови народного господарства провідних країн (Nebrat, 2022).

З огляду на лакуни, які існують в історико-економічній науці, зокрема, у контексті вивчення методів та інструментів впливу держави на економічні процеси у післявоєнній Великобританії, перспективною для українських істориків має стати дослідження практики реконструкції господарства цієї країни у контексті економічних та соціальних реформ. На часі є не лише поява окремих публікацій із зазначеної тематики, але й монографічних досліджень. Їх результати будуть корисними для вивчення та врахування позитивного історичного досвіду Великої Британії у процесі повоєнного відновлення економіки України.

Мета статті. Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних концепцій державного регулювання економіки Великобританії у повоєнний період та практичне впровадження механізмів їх реалізації у період каденцій лейбористської партії у період з 1945 до 1979 рр.

Виклад основного матеріалу. Повоєнний розвиток більшості країн Європи до 70-х років ХХ ст. відбувався, як правило, за так званою соціал-реформістською моделлю економіки. Влада перебувала у руках соціал-демократичних партій, а їхня ідеологія відповідала умовам повоєнного часу та вимогам широких народних мас: державний захист від безробіття та найширша участь держави у створенні умов для економічного зростання. Концепція державного регулювання стала домінуючою в економічній політиці Великобританії, яка вже мала після завершення Другої світової війни більше ніж сторічний досвід масштабної реалізації економічної та соціальної функцій держави, для якого склалися об'єктивні передумови.

Наслідки війни мали величезний вплив не лише на рівень життя широких верств населення, але й на їхній світогляд, який ще з довоєнного часу ґрунтувався на уявленнях про соціальну справедливість та необхідність державного контролю над ринковим механізмом. Як зазначає С. Філдінг, багато британців пов'язували завершення військових дій з надіями на зростання свого добробуту: збільшення пенсій та соціальних допомог, поліпшення якості освітніх та медичних послуг, створення нових робочих місць у реальному

секторі економіки (Fielding, 2002:54). Спостерігалось, зокрема, і зростання симпатій до ідеалу соціальної держави, концепція якої була розроблена ще Л. фон Штайном у середині XIX ст. Її теоретичне обґрунтування відбулося у першій половині XX ст. у працях видатного англійського економіста Джона Мейнарда Кейнса (1883-1946), який доводив необхідність впровадження дієвого механізму державного втручання у ринкову економіку з метою запобігання економічним кризам та безробіттю. Вчений був переконаний, що підвищення добробуту населення відбувається шляхом залучення механізмів перерозподілу доходів між соціальними групами (Кейнс, 1999).

Дж. Кейнс одним із перших усвідомив, що держава має набагато більший обсяг інформації порівняно з окремими індивідами, стверджуючи, що це дає їй право втручатися у ринкові відносини. Кейнсіанська теорія базувалася на активному державному регулюванні економічних процесів, а її інструментами стали бюджетно-податкові та грошово-кредитні важелі впливу, які виявилися більш ефективними у період подолання наслідків «Великої депресії», аніж приватна ініціатива суб'єктів ринку (Економічна політика, 2004; Шамбровський, 2013).

Державне макроекономічне регулювання залишалось актуальним і в післявоєнний період. Особливого поширення у тогочасному політикумі Великобританії набули ідеї про необхідність уникнення соціальних потрясінь, зокрема масового безробіття. Так, С. Філдінг зауважував, що держава має реалізовувати одну зі своїх основних функцій, - соціальну, дбаючи про матеріальний добробут громадян, і звертаючи особливу увагу на тих, хто потребував соціального захисту (Fielding, 2002: 58). Тому необхідно було здійснювати регулюючий вплив на економіку, забезпечуючи насамперед захист економічних і соціальних прав людини.

Зазначимо, що післявоєнна доба для Великобританії була дуже складним періодом, за якого країна намагалася оговтуватися після жахливих руйнувань. Ситуація в економіці була катастрофічною: за роки Другої світової було втрачено 25% національного багатства, суттєво знизився обсяг промислової продукції (у 1946 р. він становив 90% від рівня 1937 р.), частка Великої Британії у світовому експорті у 1947 р. становила всього 11% (Лортикян, 1999). В таких умовах потрібно було приймати рішучі заходи щодо економічного відродження, і їх запропонували представники лейбористської партії, які прийшли до влади після перемоги на парламентських виборах 1945 року.

Клемент Річард Еттли, який очолив уряд лейбористів у 1945 – 1951 рр., на початку своєї діяльності запропонував програму стабілізації економіки під назвою «Обличчям до майбутнього», у якій поставив за мету відновлення економіки країни шляхом активного державного втручання у господарські процеси, використовуючи інструменти як та прямого, так і опосередкованого впливу. Одним із важелів прямого втручання держави, які анонсувала лейбористська партія, стала націоналізація частини промислових підприємств. У декларації партії під назвою «Давайте подивимось у майбутнє: Декларація трудової політики для розгляду нації» підкреслювалося, що саме за рахунок націоналізації держава має отримати провідні позиції у британській

господарській системі та створить передумови для її ефективного функціонування (Let Us Face, 1945). Зазначимо, що ключовою у програмних завданнях партії стала теза про поступове підвищення питомої ваги державної власності в умовах збереження змішаної економіки (Coates, 1975: 44).

Саме у період каденції кабінету К. Еттли розпочалася націоналізація ключових секторів британської господарської системи. Так, уже у 1945 - 1948 рр. об'єктами державної власності стали банківська система країни, радіо та телеграф, електроенергетична промисловість (Волков, 1965: 72). У державну власність перейшли вугільна та газова галузі, транспорт, металургія, та ряд інших важливих секторів британської економіки (Schmitthoff, 1951:558).

Варто зазначити, що націоналізація здійснювалася не примусово, а шляхом укладання угод із власниками, яким виплачувалася солідна компенсація, а також гарантувався річний дохід з частини прибутку націоналізованих об'єктів. (Лортикян, 1999:148). Так, Г. Віндер зазначає, що прямі виплати власникам тільки видобувних підприємств за «Актом про націоналізацію вугільної промисловості», у 1946 р. склали 154, 66 млн. фунтів стерлінгів (Winder, 1961).

Загалом у державну власність за період 1945 – 1951 рр. перейшло близько 20% виробничих потужностей Великобританії .

З точки зору лейбористів, націоналізація мала забезпечити справедливий розподіл доходів і повну зайнятість, а також підвищити соціальний статус індустріальних робітників та покращити умови їхньої праці (Перегудов, 1975: 67). Паралельно з націоналізацією створювалася система державного регулювання економіки. Разом з тим у рамках нового господарського ладу, що формувався (змішаної економіки), залишалася місце і для приватного підприємництва, яке жорстко контролювалося суспільством.

Розпочинаючи реалізацію політики державного регулювання та планування англійської економіки, перший післявоєнний лейбористський уряд взяв за основу теоретико-методологічні положення Дж. М. Кейнса, зокрема, його програму стимулювання інвестицій. Одним із засобів нової економічної політики лейбористів стали інструменти прямого державного впливу на економіку, зокрема, її планування та прогнозування. З цією метою було створено два планових органи: Раду національних інвестицій та Комітет емісії капіталів (Лортикян, 1999:149). Перший мав здійснювати контроль та регулювання капіталовкладень у націоналізовані галузі промисловості та контроль за виплатою компенсацій власникам підприємств. Другий виконував функції контролю за випуском цінних паперів, здійснював регулювання та планування діяльності приватних підприємств, та стимулював інвестиційний капітал у різні сфери економіки. Запроваджувалася також і посада головного плановика для узгодження діяльності економічних міністерств (Crosland, 1956: 322).

У 1946 р. уряд створив Планове економічне управління, яке розробляло річні плани у формі кон'юнктурних прогнозів, а згодом стало ухвалювало документи і на середньострокову перспективу. Таким, зокрема, став чотирирічний план розвитку народного господарства Великобританії на 1949 -

1952 рр., який мав забезпечити макроекономічну рівновагу на ринку шляхом стимулювання інвестицій. У 1947 р. була прийнята чотирирічна програма і для розвитку аграрного сектора, за якою передбачалися субсидії фермерам для здійснення заходів щодо підвищення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності скотарства (Лортикян, 1999:150). За рахунок таких заходів лейбористський уряд намагався здійснити реформування післявоєнної британської економіки.

У той же час лейбористи реалізовували на практиці і програму своїх соціальних реформ: впроваджували та розширювали безкоштовну систему охорони здоров'я, стимулювали житлове будівництво, скасовували антипрофспілкові закони. Кабінет К. Еттли велику увагу також приділяв проблемам регулювання ринку праці в країні та реалізації активних заходів у соціальній сфері. Зокрема, було створено Національний фонд страхування, який забезпечував виплату допомоги від хвороби, нещасних випадків, втрати працездатності, при народженні дитини. Він також надавав допомогу безробітним та сплачував громадянам пенсії за віком (Addison, 1994: 72).

Знаковою подією у післявоєнній Великобританії стала розбудова системи безкоштовної системи охорони здоров'я. Страхові фонди поповнювалися завдяки оподаткуванню, нужденним надавали догляд і послуги безкоштовно або зі значними пільгами (Хесин, 1979: 201). Отже, стало очевидним, що система соціального забезпечення мала ознаки перерозподілу ресурсів між заможними та менш забезпеченими верствами населення та набула національного масштабу.

За словами прем'єр-міністра Еттли, політика, яку проводив його кабінет, була спрямована на формування у країні такої системи, яка поєднувала б індивідуальну свободу з плановою економікою, демократію із соціальною справедливістю (Перегудов, 1975: 319). Однак, на думку Л. Дідківської, участь держави у реалізації соціальної політики була швидше опосередкованою, оскільки вона реалізовувала спрямовувала недержавне фінансування фінансових потоків на соціальні потреби, а від отриманих доходів формувала ринкову інфраструктуру (Дідківська, 2023:30)

Значний вплив на формування повоєнної концепції соціальної політики держави мав вчений-економіст, соціальний реформатор та представник фабіанства, голова Комітету соціального страхування та споріднених послуг Великої Британії У. Беверідж, відомий своїми працями «Планування за соціалізму» та «Економічна теорія повної зайнятості». Запровадження нової системи соціального захисту Беверідж розглядав у контексті кейнсіанської макроекономічної політики (Beveridge, 1936; 1944). Зазначимо, що вчений на початку Другої світової війни тісно співпрацював з Дж. М. Кейнсом та поділяв його погляди. Ідеї соціальної справедливості, які отримали широке розповсюдження в Англії у період війни, надихнули післявоєнний лейбористський уряд провести соціальне реформування у країні майже у повній відповідності з планом Беверіджа, а створену в результаті економічну систему економісти згодом охарактеризували як «капіталістичну державу загального благоденства Кейнса-Беверіджа» (Алпатова, 2009:95).

Ліберальна модель соціальної держави, орієнтована на забезпечення свободи та рівності можливостей, економічної ефективності та відповідальності підприємницької діяльності, високої продуктивності праці, досягнення особистого успіху, стали результатом застосування на практиці двох основних концепцій. Крім фабіанства, що проголосив парламентський шлях до соціалізму та поступове усуспільнення ключових галузей економіки, соціально-економічна політика лейбористського уряду базувалася на ідеях соціальних лібералів Джона Мейнарда Кейнса та Вільяма Беверіджа. З того часу, - як зазначає С. Філдінг,- кейнсіанство перетворилося на одну з важливих складових частин ідейно-теоретичного надбання ЛПВ (Fielding, 2002:21).

За роки свого правління (1945-1951) третьому лейбористському кабінету на чолі з Еттли вдалося здійснити цілу низку соціально-економічних перетворень, які, у результаті, заклали у Великій Британії фундамент соціальної держави. Проведені реформи були спрямовані насамперед на максимальне сприяння загальному зростанню ефективності народного господарства країни. Так, уже станом на 1948 р. промисловості Великобританії вдалося перевищити довоєнний рівень виробництва продукції, а у результаті виконання ухваленої урядом у 1947 р. чотирирічної програми розвитку сільськогосподарського виробництва було досягнуто суттєвого збільшення показників випуску продукції аграрного сектора

(История, 1998:92). Загалом, до початку 50-х рр. лейбористам в основному вдалося відновити довоєнний економічний потенціал країни.

На думку представника правого крила лейбористської партії К. Кросленда, після реформ 1945-1951 рр. Великобританія вступила у нову стадію капіталізму- посткапіталізм, за якого господарська влада переходить від приватних власників до менеджерів. Політик підкреслював, що посткапіталістичне суспільство лейбористи розуміли як перехідний до соціалізму лад, у якому важливу роль відіграє державне втручання в економіку, забезпечуються висока зайнятість, зростає рівень життя населення, збільшується частка середнього класу в його соціальній структурі, а конкуренція поступово замінюється співпрацею (Crosland, 1956: 38 -39).

Економічна політика, яку проводив тогочасний уряд лейбористів, була спрямована на створення так званої «держави добробуту». Для стабілізації економіки та зменшення циклічних коливань кабінет Еттли прагнув використати всі засоби державного регулювання (Алпатова, 2009: 94). Також було створено умови, за яких держава підтримувала високі темпи зростання виробництва та можливу повну зайнятість населення. Ряд заходів застосовувалося для розширення попиту на товари, послуги, робочу силу, збільшуючи для цього державні витрати відповідно до кейнсіанських рецептів управління економікою (Баклан, 2020:155). Створення британської держави добробуту вже на початку 50-х рр. XX ст. завершило цикл реформ, розпочатих ще у першій половині XIX ст., та стало одним із прикладів кардинальних нововведень у систему соціального захисту громадян.

Однак, на фоні загострення у другій половині 50-х – на початку 60-х рр. економічних проблем, у результаті яких до влади в країні знову повернулися

консерватори, особливого значення набула розробка концепції економічної політики, яка відповідала б новим процесам в економіці, які, зокрема, характеризувалися необхідністю посилення державного втручання. Потрібно було і теоретичне обґрунтування його меж. Як зазначає І. Хікля, «...його ефективність мала бути вищою за результативність старих лейбористських моделей та механізмів управління британською економічною системою» (Хікля, 2005: 116). Тому особливістю чергового етапу теоретичної еволюції лейборизму стало переміщення уваги держави із соціальної на економічну проблематику.

Такій зміні акцентів сприяло і формування нових підходів до регулювання господарської сфери. Так, якщо з другої половини 40-х до середини 50-х рр. основна увага в теорії та практиці державного регулювання лейбористів приділялася проблемам відповідності платіжного балансу та стримуванню інфляції, то з середини - другої половини 50-х рр., у кризових умовах виникла потреба поєднання регулювання платіжного балансу та інфляції з вирішенням довгострокових системних завдань: підвищення темпів економічного зростання та вдосконалення структури економіки за рахунок індикативного планування (Хікля, 2005:117). Паралельно запроваджувалися й модернізовані концепції кредитно-грошового регулювання, зокрема, теорія «політики доходів» неокейнсіанців (Шамбровський, 2013: 37).

Відданість ідеї державного регулювання економічних процесів наочно продемонстрував уряд технократів Вільсона (1964 – 1976 рр.). Держава, - на його думку, - в умовах відставання британської економіки від інших розвинених капіталістичних країн, зокрема Франції та ФРН, «...мала зосередити свою увагу на підвищенні професійної кваліфікації кадрів, скороченні безробіття та забезпеченні соціальних гарантій для найбільш незахищених верств населення» (Wilson, 1964: 25). Ставши лідером партії у 1963 р., Г. Вільсон у своїх працях заклав основи майбутньої економічної політики лейбористів та запропонував цілий комплекс практичних заходів, які мали забезпечити стійке та стабільне економічне зростання країни. Його нова економічна політика, викладена у виступі «Нова Британія: план лейбористів», передбачала забезпечення стійкості валютно-фінансової системи країни, зокрема, збалансованості її платіжного балансу, а також забезпечення стабільного зростання економіки, за рахунок стійкого зростання промислового виробництва (Wilson, 1964).

Так, зокрема, зміцнення індустріальної бази новий прем'єр-міністр пропонував проводити за рахунок розширення та розвитку традиційних і новостворених галузей, структурних перетворень у промисловості, її модернізації та субсидування за рахунок державного бюджету, впровадження у виробництво наукомістких технологій (Fielding, 2002: 21). Як зазначає І. Хікля,- ключовим елементом лейбористського підходу для підвищення ефективності національної економіки залишалося, як і раніше, державне планування, яке за нової каденції лейбористів було спрямоване на промислову та фінансову політику (Хікля, 2005:127). Так, уже на початку 1960-х рр. керівництво лейбористської партії відродило ідеї так званого «демократичного

планування» та виступало за форсований розвиток НТР (Wilson, 1964: 35). На практиці «демократичне планування» втілювалося у створенні двох державних відомств, які були утворені під час прем'єрства Г. Вільсона: Міністерства економічного розвитку та Міністерства з технологій (Хикля, 2005: 187).

Варто зазначити, що політика лейбористського уряду Г. Вільсона у сфері державного регулювання економіки відрізнялася від політики кабінету К. Еттлі. Дотримуючись курсу на розширення державного контролю над економікою та перерозподіл національного доходу на користь низькооплачуваних верств населення, Г. Вільсон не вважав за доцільне розширювати державний сектор, віддаючи перевагу іншим формам державного втручання: індикативному плануванню з метою концентрації ресурсів у певних секторах економіки, антициклічному регулюванню, та контролю за заробітною платою і цінами (Wilson, 1964: 30). У цей період практикувалося підвищення податків на заможних та корпорації, хоча паралельно зростали і соціальні витрати.

Новий кабінет лейбористів, на відміну від своїх попередників, велику увагу приділяв важелям непрямого впливу держави на економічні процеси, активно використовуючи інструменти фінансово-податкової системи. Так, активно використовувалися податкові важелі, за рахунок яких залучалися інвестиції та стимулювався розвиток експортоорієнтованих галузей промисловості. У той же час пропонувалася модернізація та більш ефективне використання самої податкової системи за рахунок перерозподілу податкового тягаря між підприємствами та фізичними особами на користь останніх. Так, у програмних документах партії було заявлено про намір відмінити податкові пільги, які ставили компанії у нерівне становище (Хесин, 1979:201). Також держава брала на себе зобов'язання здійснювати контроль над банківською системою та регулювати обсяги кредитних операцій (Перегудов, 1975: 98).

І. Хикля підкреслює, що основний акцент уряду був зроблений у сфері грошово-кредитної політики: анонсувалося різке підвищення облікових ставок; проводилися дефляційні заходи, які доповнювалися заморожуванням заробітної плати та збільшенням податків; відбувалося суттєве скорочення державних видатків на соціальне забезпечення; посилювався державний контроль над банками (Хикля, 2005:128). За рахунок їх впровадження вдалося, зрештою, зменшити інфляцію та стабілізувати платіжний баланс. До заходів непрямого стимулювання відносилися також державні замовлення, гуртові закупівлі, які мали стимулювати розробку та виробництво нової продукції, а також створення та розвиток нових підприємств.

У той-же час розглядалося посилення важелів прямого контролю через встановлення так званих «нових відносин» з приватним сектором. Зокрема, «командні висоти» планувалося досягати шляхом націоналізації та створення нових галузей промисловості. Так, вже у 1967 р. були націоналізовані підприємства чорної металургії та транспорту. На початок 70-х рр. у власності держави знаходилося 95,1% акцій найбільшої автомобільної компанії «Брітш мотор лейлед корпорейшн», 62,5% акцій електротехнічної компанії «Ферранті», 93,5% потужностей металургійної промисловості (Лортикян, 1999:152). Варто підкреслити, що уряд лейбористів, який був при владі у 60-70-ті рр., проводив

протекціоністську політику на продукцію націоналізованих галузей, (История, 1998:93). Досить широкого розповсюдження отримала і практика створення змішаних державно-приватних підприємств.

Однак, не зважаючи на заходи активного державного втручання в економічні процеси, уряду лейбористів на чолі з Г. Вільсоном не вдалося добитися різкого збільшення темпів економічного зростання. Так, середньорічний приріст продукції у 1964 – 1969 рр. не перевищував і двох відсотків (Лортикян, 1999:153). Не мали успіху й антикризові заходи уряду у 1973 – 1975 рр., спрямовані на посилення державно-монополістичного регулювання.

Уповільнення темпів зростання економіки, яке спостерігалось на початку 70-х рр. було пов'язане із серією структурних криз, особливо в енергетиці, та інфляційними процесами, які призвели до тривалого застою. Це вимагало перегляду попередніх методів втручання держави в економіку, оскільки було очевидним, що кейнсіанська політика управління попитом вже не могла впоратися з новими проблемами. Більше того, - один із головних постулатів кейнсіанства, - стимулювання споживчого попиту, - прискорював інфляцію. Не вдалося подолати кризові процеси в економіці й наступному лейбористському уряду Дж. Каллагана (1976 – 1979), у період завершення каденції якого темпи інфляції в країні досягли рекордних 15% у рік, знижувався рівень життя населення та погіршилася ситуація на ринку праці (История, 1998:93).

У результаті Великобританія гостро відчувала кризу систем та методів регулювання економіки, яка базувалася на кейнсіанській концепції. Як зазначав британський політолог Д. Маркуанд, критикуючи підходи лейбористів, «...їх політика полягала швидше у тому, щоб забезпечувати, маніпулювати та інструктувати, аніж надавати можливості» (Marquand, 1999: 98). На думку К. Кросленда, «соціал-демократичний режим передбачав закрити економіку, а кейнсіанське антициклічне регулювання може бути ефективним лише на національному рівні» (Crosland, 1956: 454). Отже, в умовах глобалізованої на той час економіки, як показав досвід Великобританії та інших розвинутих капіталістичних країн, воно було неприйнятним.

Не зважаючи на використання урядом Дж. Каллагана нового некейнсіанського інструментарію регулювання економіки, зокрема, впровадженню високої ставки оподаткування та масштабного перерозподілу коштів через державний бюджет, очікуваних результатів економічного зростання як і раніше, не спостерігалось. Навпаки, такі заходи з боку держави призвели, зрештою, до ще більшої наростаючої бюрократизації та регламентації економіки, послаблення її динамізму. У результаті уряд поступово втрачав позиції, і цим скористалися у 1979 р. консерватори, які прийшли до влади та запропонували принципову перебудову системи державно-монополістичного регулювання економіки (Трубайчук, Черевко О, 1999: 94)

Висновки. Таким чином, у післявоєнний період Великобританія продемонструвала світові дієві механізми реалізації політики державного регулювання економіки, які базувалися на кейнсіанській теорії активного втручання держави у ринкові відносини. Практика державного регулювання

економіки за часів каденції лейбористських урядів полягала у розробці та впровадженні заходів економічної політики, яка передбачала комплексне використання механізмів планування, прямого та непрямого втручання в економічні процеси та форсованого розвитку НТП. Важелями прямого втручання держави стала націоналізація ключових секторів британської економічної системи, внаслідок якої був створений впливовий державний сектор в економіці країни, а також її прогнозування. Непрямий (опосередкований) вплив держави на економічні процеси здійснювався шляхом використання механізмів фінансово-податкової та грошово-кредитної системи.

Концепція державного регулювання економіки була домінуючою в економічній політиці Великобританії до початку 1970-х рр. Однак, методи та підходи до регулювання господарської сфери урядами лейбористів впродовж 1945 – 1979 рр. суттєво відрізнялися. Так, якщо з другої половини 40-х до середини 50-х рр. основна увага в теорії та практиці державного регулювання лейбористської партії приділялася проблемам відповідності платіжного балансу та стримуванню інфляції, то з середини - другої половини 50-х рр. виникла потреба поєднання регулювання платіжного балансу та інфляції з вирішенням довгострокових системних завдань: підвищення темпів економічного зростання та вдосконалення структури економіки, зокрема, за рахунок індикативного планування.

За роки правління лейбористському уряду К. Еттли вдалося здійснити цілу низку соціально-економічних перетворень, які, у результаті, заклали у Великій Британії фундамент соціальної держави. Подальша трансформація економічної доктрини лейборизму шляхом уточнення і розширення сформульованих раніше підходів, відбулася під час каденції урядів Г. Вільсона та Д. Каллагена.

Не зважаючи на певну переоцінку важелів державного втручання в економіку в умовах кризи, практика активного регулювання державою господарських процесів виявилася загалом ефективною. Досвід структурної перебудови економіки Великої Британії у післявоєнний період під егідою держави та її соціальна політика можуть бути використані і в післявоєнній Україні, економіка якої зруйнована та потребуватиме активного державного втручання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Алпатова, 2009 – Алпатова Г. М. У истоков социального государства: У. Беверидж. // *Вестник Пермского университета*, 2009. №118. С. 92-97.
- Баклан, 2020 - Баклан О. Про особливості державного втручання в економіку окремих індустріальних країнах. // *Публічне право*. 2020. №1(37). С. 151 – 159.
- Волков, 1965 - Волков М. Я. Промышленность Англии: Экономические проблемы послевоенной перестройки. Москва: Наука, 1965. 232 с.
- Гелбрейт, 2003 - Гелбрейт Д. К. Суспільство блага. Пора гуманності. Київ: Видавничий дім «Скарби», 2003. 160 с.
- Дідківська, 2023 - Дідківська Л. В. Еволюція англосаксонської моделі економіки: соціальний вимір. // *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. №25. С. 29 – 33.
- Економічна політика, 2004 - Економічна політика: навч. посіб. / за ред. О. Беляєва. Київ: КНЕУ, 2004. 287с.
- История, 1998 - История мировой экономики. Хозяйственные реформы 1920 – 1990 гг.: учеб. пособие /под ред. А. Н. Марковой. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 192 с.

- Кейнс, 1999 - Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. Київ: АУБ, 1999. 189 с.
- Лортикян, 1999 - Лортикян Э. Л. История экономических реформ: Мировой опыт второй половины XIX - XX вв. Харьков: Консум, 1999. 288 с.
- Перебудов, 1975 - Перебудов С. П. Лейбористская партия в социально-политической системе Великобритании. Москва: Наука, 1975. 412 с.
- Тимошук, 2005 - Тимошук М. Індикативне планування: зарубіжний досвід та перспективи застосування в Україні. // *Регіональна економіка*. 2005. №3. С. 230 – 236.
- Трубайчук, Черевко, 1999 - Трубайчук А. Ф., Черевко О. С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979 – 1990 рр. // *Український історичний журнал*. 1999. №3. С.88 – 96.
- Хесин, 1979 - Хесин Е. С. Англия в экономике современного капитализма: Процесс приспособления к новым условиям мирового развития. Москва: Наука, 1979. 367 с.
- Хикля, 2005 - Хикля И. А. Гарольд Вильсон о проблемах экономического развития Великобритании. // *Ретроспектива: всемирная история глазами молодых исследователей: сборник научных статей*. Калининград: Изд-во Российского университета им. И. Канта, 2005. С. 113 – 130.
- Шамбровський, 2013 - Шамбровський Г. О. Розвиток ідей кейнсіанства та відродження лібералізму в XX ст. // *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №16. С. 36 – 39.
- Addison, 1994 - Addison P. The Road to 1945: British Politics and the Second World War. London: Pimlico, 1994. 234 p.
- Beveridge, 1936 - Beveridge W. H. Planning under Socialism and other Addresses. London, 1936. 245 p.
- Beveridge, 1944 - Beveridge W. Full Employment in a Free Society. London, GEORGE ALLEN - UNWIN LTD. London 1944. 145 p.
- Coates, 1975 - Coates D. Labour Party and Struggle for Socialism. Cambridge: University Press, 1975. 178 p.
- Crosland, 1956 - Crosland C.A.R.. The Future of Socialism. London, Jonathan Cape, 1956. 540 p.
- Fielding, 2002 - Fielding S. The Labour Party. Continuity and change in the making of New Labour. N. Y.: Palgrave, 2002, 246 p.
- Let Us, 1945 - Us Face the Future: A Declaration of Labour Policy for the Consideration of the Nation. Archive of Labour Party Manifestos. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www. http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml](http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml)
- Marquand, 1999 - Marquand D. Premature Obsequies: Social Democracy Comes in From the Cold. Oxford.: Blackwell Publishers, 1999. 123 p.
- Nebrat, 2022 - Nebrat V. Методологія історико-економічного дослідження: досвід повоєнної відбудови. // *Наукові записки НаУКМА*. Економічні науки. 2022. №7 (1). С. 79 – 86.
- Schmitthoff, 1951 - Schmitthoff C. M. The Nationalization of Basic Industries in Great Britain. // *Law and Contemporary Problems*. 1951. Vol. 16, № 4. P. 557–575.
- Wilson, 1964 - Wilson H. Purpose in politics. Selected speeches by H. Wilson. London, 1964. 243 p.
- Wilson, 1964 - Wilson H. The New Britain: Labour's Plan outlined by Harold Wilson. Selected speeches. London, 1964. 322 p.
- Wilson, 1964 - Wilson H. The Relevance of British Socialism. London, 1964. 122 p.
- Winder, 1961 - Winder, G. Selected Facts in the British Nationalization Coal Industry. Foundation for Economic Education. 1. March, 1961. [Електронний ресурс]. Режим доступу: : <https://fee.org/articles/selected-facts-in-the-british-nationalized-coal-industry/>

REFERENCES

- Alpatova, 2009 – Apatova H. M. U ystokov sotsyalnoho hosudarstva: U. Beverydzh. [At the origins of the welfare state: W. Beveridge]. *Vestnyk Permskoho unyversyteta - Bulletin of Perm University*, 2009. №118. S. 92-97 [in Russian].
- Baklan, 2020 - Baklan O. Pro osoblyvosti derzhavnoho vtruchannia v ekonomiku okremykh industrialnykh krainakh. [On the peculiarities of state intervention in the economy of individual industrial countries]. *Publichne pravo - Public law*. 2020. №1(37). S. 151-159 [in Ukrainian].
- Volkov, 1965 - Volkov M. Ya. Promyshlennost Anhlyu: Ekonomycheskye problemy poslevoennoi perestroiky. [Industry of England: Economic problems of post-war perestroika]. Moskva: Nauka, 1965. 232 s. [in Russian].
- Helbreit, 2003 - Helbreit D. K. Suspilstvo blaha. Pora humannosti. [A society of good. The time for humanity]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Skarby», 2003. 160 s. [in Ukrainian].
- Didkivska, 2023 - Didkivska L. V. Evoliutsiya anhlosaksonskoi modeli ekonomiky: sotsialnyi vymir. [The evolution of the Anglo-Saxon model of the economy: the social dimension]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky» - International scientific journal «Grail of science»*. 2023. №25. S. 29-33 [in Ukrainian].
- Ekonomichna polityka, 2004 - Ekonomichna polityka: navch. posib. / za red. O. Bieliaieva. [Economic policy: a textbook / edited by O. Belyaev]. Kyiv: KNEU, 2004. 287 s. [in Ukrainian].
- Ystoryia, 1998 - Ystoryia myrovoi ekonomyky. Khoziaistvennye reformy 1920 – 1990 hh.: ucheb. posobyie /pod red. A. N. Markovoi. [History of the world economy. Economic reforms of the 1920s – 1990s: textbook / edited by A. N. Markova]. Moskva: Zakon y pravo, YuNYTY, 1998. 192 s. [in Russian].

- Keins, 1999 - Keins Dzh. M. Traktat pro hroshovu reformu. Zahalna teoriia zainiatiosti, protsenta ta hroshei. [A treatise on monetary reform. The general theory of employment, interest and money]. Kyiv : AUB, 1999. 189 s. [in Ukrainian].
- Lortykian, 1999 - Lortykian Э. L. Ystoryia ekonomycheskykh reform: Myrovoi opyt vtoroi polovyny XIX - XX vv. [History of economic reforms: World experience of the second half of the XIX - XX centuries]. Kharkov: Konsum, 1999. 288 s. [in Russian].
- Perehudov, 1975 - Perehudov S. P. Leiborystskaia partyia v sotsyalno-polytycheskoi systeme Velykobrytanyy. [The Labor Party in the socio-political system of Great Britain]. Moskva: Nauka, 1975. 412 s. [in Russian].
- Tymoshchuk, 2005 - Tymoshchuk M. Indykativne planuvannia: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy zastosuvannia v Ukraini. [Indicative planning: foreign evidence and prospects for use in Ukraine]. *Rehionalna ekonomika - Regional economy*. 2005. №3. S. 230-236 [in Ukrainian].
- Trubaichuk, Cherevko, 1999 - Trubaichuk A. F., Cherevko O. S. Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoi polityky brytanskykh konservatoriv u 1979 – 1990 rr. [Features of the socio-economic policy of the British conservatives in 1979 – 1990]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian historical journal*. 1999. №3. S. 88-96 [in Ukrainian].
- Khesyn, 1979 - Khesyn E. S. Anhlyia v ekonomyke sovremennoho kapytalyzma: Protsess prysposoblenia k novym usloviam myrovoho razvytia. [England in the economy of modern capitalism: The process of adaptation to new conditions of world development]. Moskva: Nauka, 1979. 367 s. [in Russian].
- Khykha, 2005 - Khykha Y. A. Harold Vylson o problemakh ekonomycheskoho razvytia Velykobrytanyy. [Harold Wilson on the Problems of Economic Development in Great Britain]. *Retrospektyva: vsemyrnaia ystoryia hlazamy molodykh yssledovatelei: sbornik nauchnykh statei. Retrospective - World History through the Eyes of Young Researchers: A Collection of Scientific Articles*. Kalynynhrad: Yzd-vo Rosyiskoho unyversyteta ym. Y. Kanta, 2005. S. 113-130. [in Russian].
- Shambrovskiy, 2013 - Shambrovskiy H. O. Rozvytok idei keinsianstva ta vidrozhennia liberalizmu v XX st. [The development of Keynesian ideas and the revival of liberalism in the 20th century]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*. 2013. №16. S. 36-39 [in Ukrainian].
- Addison, 1994 - Addison P. The Road to 1945: British Politics and the Second World War. London: Pimlico, 1994. 234 p. [in English].
- Beveridge, 1936 - Beveridge W. H. Planning under Socialism and other Addresses. London, 1936. 245 p. [in English].
- Beveridge, 1944 - Beveridge W. Full Employment in a Free Society. London, GEORGE ALLEN - UNWIN LTD. London 1944. 145 p. [in English].
- Coates, 1975 - Coates D. Labour Party and Struggle for Socialism. Cambridge: University Press, 1975. 178 p. [in English].
- Crosland, 1956 - Crosland C.A.R.. The Future of Socialism. London, Jonathan Cape, 1956. 540 p. [in English]
- Fielding, 2002 - Fielding S. The Labour Party. Continuity and change in the making of New Labour. N. Y.: Palgrave, 2002. 246 p. [in English]
- Let Us, 1945 - Us Face the Future: A Declaration of Labour Policy for the Consideration of the Nation. *Archive of Labour Party Manifestos*. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: [http://www. http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml](http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml) [in English]
- Marquand, 1999 - Marquand D. Premature Obsequies: Social Democracy Comes in From the Cold. Oxford.: Blackwell Publishers, 1999. 123 p. [in English]
- Nebrat, 2022 - Nebrat V. Metodolohiia istoryko-ekonomichnoho doslidzhennia: dosvid povoiennoi vidbudovy. [Methodology of historical and economic research: the experience of post-war reconstruction]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky - Scientific notes of the Ukrainian Academy of Sciences. Economic sciences*. 2022. №7 (1). S. 79-86 [in Ukrainian].
- Schmitthoff, 1951 - Schmitthoff C. M. The Nationalization of Basic Industries in Great Britain. *Law and Contemporary Problems*. 1951. Vol. 16, № 4. P. 557-575 [in English].
- Wilson, 1964 - Wilson H. Purpose in politics. Selected speeches by H. Wilson. London, 1964. 243 p. [in English].
- Wilson, 1964 - Wilson H. The New Britain: Labour's Plan outlined by Harold Wilson. Selected speeches. London, 1964. 322 p. [in English].
- Wilson, 1964 - Wilson H. The Relevance of British Socialism. London, 1964. 122 p. [in English].
- Winder, 1961 - Winder, G. Selected Facts in the British Nationalization Coal Industry. Foundation for Economic Edukation. 1. March, 1961. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://fee.org/articles/selected-facts-in-the-british-nationalized-coal-industry/> [in English].